

Fenn a kő, lenn a bánya

Kert-ház varrottas • Csomópontban aluljáró

Hány lépés — a messziség, a távolság? Attól függ: mikor, ki lépi.

A Kápolna utcában, ahol gyermek voltam, hosszú, mely kapuját vezetett az udvarba. Macskakövekkel volt kirakva. Középuított széles sáv, másképp lerakva a kőköcskák. Az volt a játék: hány lépésre, ugrásra viszem át a távot. Ha nekifutottam, két nagyot ugrottam. Egyébként három gyerek-lépés volt ez az ugróiskola. Negyven év után ismét jártam a régi házban. Köves, hűs kapualj. Na, nézzük csak azt az ugróiskolát! Hol is van? Alig venné észre az ember azt a kis macskakőhegedést. Ezt kellett nekifutásból kettőre átugorni?! Csendes sétalépéssel átlétem. Ez volt az a nagy szakadék, távolság?

A magasból

Most toronyból, a magasból kereselem meg azt a házat. A Budapesti Lakásépítő Vállalat 10. emeletéről. Horváth M. László, a tanács főmérnöke mondta: onnan jól lehet fényképezni, ez most a legnagyobb ház Kőbányán. A műszaki osztály vezetőjéhez, a főmérnökhöz meg azért jöttem, hogy az épülő új városban vezessen. A régít, ami elsüllyed — földdel lesz —, azt a tanács ablakából kinézve is látom: a Makkhetes?! Hült helye. Törmelékmező, megy a bulldózer, bontja, harapja a régi főutcat, a Kőrösi Csoma utat. A Makkhetessel szemben a tér, a Pataki István tér, hol hajdan a Lászlónapi búcsú sátrai álltak, hullámzott a nép, a teret sem látni, építkezéstől dűlt, az új művelődési palota kupolája emelkedik már fölé.

A magasból kereselem azt a Kápolna utcai házat. Letarolt bontási mezőn száll át a tekintet; egyik végén ott áll magában az a megfeketedett cserépfedeles skatulya, négyszög, az az öreg ház. Mögötte, oldalvást már új, fehér házsorok veszik közre. „Ez a második ütem. Kőbánya újjáépítésének második üteme — szól a főmérnök — „a Z-házak.” Mint a Z betű, úgy húzza egy óriási író toll ezt a kert-ház varrottast, ezeket a cikcakkban, Z-kben épülő házcsoportokat, szegélyeket. „A hely jobb kihasználása miatt választottuk ezt a formát. Ez a második ütem. A Halom és a Kápolna utca közt épül 1900 lakás...”

Régi fogadók

De hol a Zalka, gyerekkorom Liget tere? A kerület hajdani szíve, a központ, a korzó kezdete? Alattunk. A Zalka fölé emelkedik a lakásépítők toronyháza. De hol a Zalka, a csomópont, a főút melletti cseppnyi zöld sziget? Megszűnt, felásva. „Nem szűnik meg, most csak átszervezés van, közműfeltárás.” De a fák, a padok? „Tér lesz ismét, betonozzuk, parkolók.”

Park, parkoló... Kocsik parkolója. Mert a régi Kőrösi Csoma út (az új íves lesz, megtervezett, új főút) már sétálóutca lesz. (ismét mint régen a Jazin: korzó lesz.) És aluljáró. A Zalkán Y-alakú aluljáró lesz.

Y-alakú aluljáró, ahol a múlt század második felén szép, göndörszörű kocák szaladgáltak, zavarták a

közlekedést. A monarchia serteskereskedelmének egyik központja volt. Az Y egyik ágán, a Kápolna utca és a Vaspálya utca sarkán a Gasthaus zum Rote Hund nevű fogadó állt, másik szárán pedig a Gasthaus zum Serben. Az előbbiben, a Vörös Kutya-házban volt még nem oly rég is az Arany Sas gyógyszer-tár — helyén már törmelék —, a másik fogadó helyén az új csemegeáruház.

A csőztorony

Park, parkoló. Tér, betonlapokkal, fogy a zöldterület. „Nem fogy, új városunknak több lesz, mint volt. Csak az Ó-hegyen, a Magyar—szovjet barátság park, amit most avatunk, ez is hűszhektáros zöld terület.”

Megyünk az Ó-hegyre, a csigalépcsős, csonkatornyú csőzházhoz. A csőzház előtt a domboldalt — az Ó-hegyet — fiatal erdő, a Barátság parkja borítja, mögötte egy új városrész, a Harmat utcai lakótelep.

A park helyén szakadékos bányagödörök voltak. A domb, az Ó-hegy kimarjult, mely sebeit télen hó borította, itt lehetett a legveszélyesebben, a legizgalmasabban szánkázni. De azelőtt meg, az óidőkben! Ez mind szólt volt. Szőlődombok. Ez a csigalépcsős torony is — török mecsetnek, erődnék hittük — csőzház volt. Mégpedig a főcsőzház, ahol a közbirtokosok választmányának elnökeként Rottenbiller Lipót, Pest város egykori főpolgármestere a szőlőhegy ügyeit intézte. A választmány minden szerdán összegyűlt a főcsőzházban.

Híres volt a kőbányai szőlő — előbb volt híre borának, mint serének — a legjobb fajta itt a „vörös dinka, mely jól megérett korában adja a bornak sajátságos, kedves zamátját, fűszerességét”. Százötven évvel ezelőtt Kőbányát még Grosser Pesther Steinbrucher Weingarten néven ismerték.

Innen épült Budapest

De a Weingarten előtt a hangsúly a Steinbrucher, a kőbányán áll. Nemcsak nevét, kezdeti fejlődését is kőbányáinak köszönheti. Neve a IV. Béla Aranybulájában olvasható Kewer-Kőerből származik. A Kőért, ezt a földet Pestnek adományozta. A törökök alatt már erősen folyik a bányászat, a budai pasa engedélyével Kőbánya kőveiből épül fel a kecskeméti református templom. (A nehéz köveket faluról falura viszik, így jut Kecskemétre). De Pest! Kőbányai kőből épült. „A követ a pesti rákok által vágatván mind Pestre, mind Budára, így más helyekre is hordották.” Pest régi falához is innét szállították a követ. A Károly-kaszárnyát — a mai Városházát — nagyrészt ezekből a kővekből emelték. Az Akadémia palotája, az Egyetemi Könyvtár, a Bazilika, a Lánchíd oszlopainak felső része — az oroszlanok a Lánchídon, a kőoroszlanok is! — az Alagút homlokzata, a Népköztársaság útjának sok-sok palotája! Miért hívják a Fehér utat Fehér útnak? Fehér volt az út a Pest felé haladó szekerek

rázkódó mészkiporától. És a bányák! Talán ezek még jelentősebbek voltak. Itt nem úgy fejtették a követ, mint az ország legtöbb bányájában, fedetlen és nyílt üregeket képezve. Itt aknákat vágtak, s ezeket agyagréteg, termőföld borítja. Így keletkeztek az ország legjobb hűs pincéi. A Jókai szerkesztette Osztia—Magyar Monarchia írásban és képekben meg is jegyzi: „A kiásott kővek nagy üregei szinte annyit érnek, mint maga a kiásott épületanyag. Rengeteg nagyságú pincék vonzották oda először a borkereskedőket, újabban az óriási sörgyárakat.” (A pincék közül 225-ben mintegy kétszáz borkereskedő és vendéglős helyezte el borait. 178 ezer négyzetméter a pincék területe a századfordulón. „Ha egy négyzetméterre öt embert számítunk, akkor 890 ezer ember, tehát a főváros egész lakossága elférne bennük” — írja 1913-ban a kerület történetirója, Daus Gyula.)

A régi csőzház most kedves borozó. Kőbányait kérek. Sört hoz a fiatalasszony. „De bor, kőbányai nincs?”

Hogy is lenne! A borozó, a főcsőzház sem kőbányai: a tápiószentmártoni Arany Szarvas Tsz méri itt borait: Kőbányán már nincs szőlő.

Kőbányai György